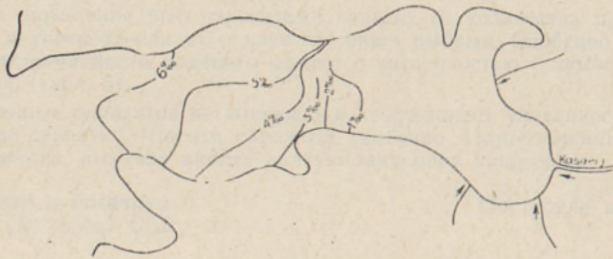

A JÄRVEKÜLG

MERE- JA RIIMVEESELGROOTUTE LEVIKUPIIRIDEST MATSALU LAHES

Vee- ja soolindude pesitsuspaigana ning kaitsealana laialdaselt tuntud Matsalu laht pakub suurt huvi ka veeselgrootute uurijatele. Selle kaugele maismaasse lõikuva, võrdlemisi kitsa ja madala lahe läänes osas on vee soolsus küllaltki kõrge (ligilähedane Eesti NSV lääneranniku vete valdavale soolsusele), lahe idasopis, kuhu suubuvad Kasari jt. jõed, on vesi aga peaaegu mage. Seetõttu võimaldab Matsalu lahe loomastiku uurimine saada andmeid terve rea mere- ja riimveeselgrootute soolsuse alampiiri kohta Läänemere idaosas ning, seoses soolsuse vähenemisega, jälgida riimveefauna järkjärgulist asendumist mageveefaunaga.

Alljärgnevalt käsitletakse veekogu põhjas ja põhjalähedastes kihtides elunevate mere- ja riimveeselgrootute levikupiire Matsalu lahes 1962. a. juulis kogutud materjalide põhjal (48 põhjaloomastiku proovi 26-st erinevast punktist).

Joon. 1. Vee soolsus Matsalu lahes 1962. a. juulis.

Matsalu lahe suudmepiirkonnast, kus vee soolsus oli 6—6,4‰ (joon. 1), leiti alljärgnevad 40 mere- ja riimveeselgrootute liiki*.

<i>Hydrozoa</i> — hüdraloomad	<i>Ostracoda</i> — karpvähilised
1. <i>Cordylophora caspia</i> (Pallas) — järvetõlvik (R)	6. <i>Heterocypris salina</i> (Brady) (R)
<i>Oligochaeta</i> — väheharjasussid	7. <i>Cypridopsis aculeata</i> (Costa) (R)
2. <i>Paranais litoralis</i> (O. F. Müller) (M)	8. <i>Cyprideis litoralis</i> (Brady) (R)
3. <i>Clitellio arenarius</i> (O. F. Müller) (R)	9. <i>Hirschmannia viridis</i> (O. F. Müller) (M)
4. <i>Tubifex costatus</i> (Claparède) (R)	10. <i>Leptocythere lacertosa</i> (Hirschmann) (R)
<i>Polychaeta</i> — hulkharjasussid	11. <i>Cytheromorpha fuscata</i> (Brady) (R)
5. <i>Nereis diversicolor</i> O. F. Müller — tavaline harjasliimukas (M)	12. <i>Cytherura gibba</i> (O. F. Müller) (R)
	13. <i>Cytherura nigrescens</i> (Baird) (M)

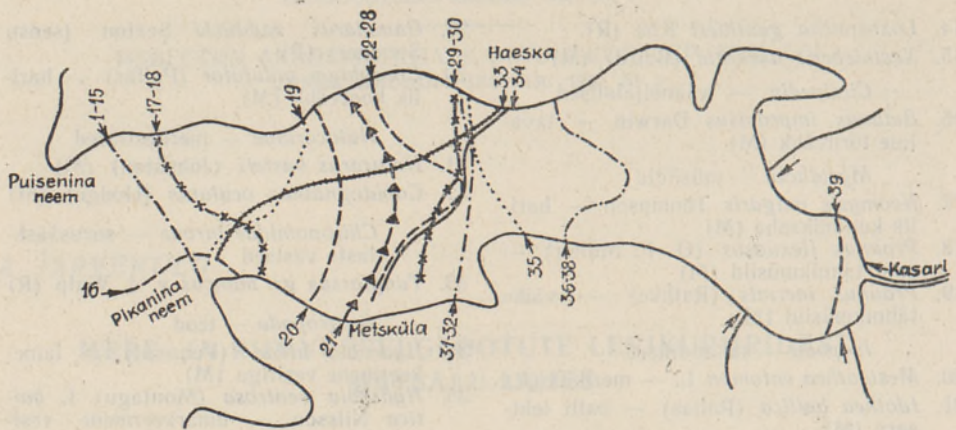
* Loetelus tähistatakse mereliigid M- ja riimveeliigid R-tähega.

14. *Loxoconcha gauthieri* Klie (R)
 15. *Xestoleberis aurantia* (Baird) (M)
 Cirripedia — vääneljalalised
 16. *Balanus improvisus* Darwin — tavaline tõruvähk (M)
 Mysidacea — müsiidid
 17. *Neomysis vulgaris* Thompson — harilik kuulmiksaba (M)
 18. *Praunus flexuosus* (O. F. Müller) — suur tähnikmüsiid (M)
 19. *Praunus inermis* (Rathke) — väike tähnikmüsiid (M)
 Isopoda — kakandilised
 20. *Mesidothea entomon* L. — merikilk (R)
 21. *Idothea baltica* (Pallas) — balti lehtsarv (M)
 22. *Idothea viridis* (Slabber) — roheline lehtsarv (R)
 23. *Jaera albifrons* Leach — valgeläupkakand (M)
 Amphipoda — kirpvähilised
 24. *Bathyporeia pilosa* Lindström — põlvikvähk (R)
 25. *Leptocheirus pilosus* Zaddach — roosteselg-kirpvähk (R)
 26. *Gammarus locusta* G. O. Sars (M)
 27. *Gammarus oceanicus* Segerstråle (M)
 28. *Gammarus salinus* Spooner (R)
 29. *Gammarus zaddachi* Sexton (sensu Spooner) (R)
 30. *Corophium volutator* (Pallas) — harilik kootvähk (M)
 Halacaridae — merilestlased
 31. *Halacarus basteri* (Johnston) (M)
 32. *Copidognathus oculatus* (Hodge) (M)
 Chironomidae larvae — surusääsklaste vastsed
 33. *Tanytarsus gr. mancus* v. d. Wulp (R)
 Gastropoda — teod
 34. *Hydrobia ulvae* (Pennant) — lamekeermene vesitigu (M)
 35. *Hydrobia ventrosa* (Montagu) f. *baltica* Nilsson — ümarkeermene vesitigu (R)
 Bivalvia — karbid
 36. *Cardium lamarcki* Reeve — läänemere südakarv (R)
 37. *Macoma baltica* L. — balti lamekarp (M)
 38. *Mya arenaria* L. — liiva-uurikkarp (M)
 39. *Mytilus edulis* L. — söödav rannakarp (M)
 Bryozoa — sammalloomad
 40. *Electra crustulenta* var. *baltica* Borg — tavaline kamarlane (R)

Kuigi lahe suudmepiirkonnas esines ka mitmeid mageveeselgrootuid, nagu näit. teod vesiking (*Theodoxus fluviatilis*), munajas punntigu (*Radix ovata*), harilik keeristigu (*Bithynia tentaculata*) ja suur sootigu (*Galba palustris*), karpvähilised *Limnocythere inopinata* ja *Cyclocypris ovum*, väheharjäsuss *Psammoryctes barbatus*, harilik kalakaan (*Piscicola geometra*), samuti surusääsklaste (*Chironomidae*), ehmeestiivaliste (*Trichoptera*) jt. putukate vastseid, oli põhjaloomastik seal selgesti merelise ilmega.

Mere- ja riimveeliikidest õnnestus leviku idapiiri Matsalu lahes täpsemini kindlaks määrata 39 liigil (joon. 2). Madalas rannavees eluneva riimveekarpvähilise *Heterocypris salina* puhul olid andmed selleks ebapiisavad. Ligikaudu pooled (18 liiki) lahe suudmepiirkonnast leitud merelise päritoluga selgrootutest lahte enesesse peaaegu ei tunginud. Nendest 5 liiki olid karpvähilised (*Hirschmannia viridis*, *Leptocheirus lacertosa*, *Cytherura nigrescens*, *Loxoconcha gauthieri*, *Xestoleberis aurantia*), 4 liiki kirpvähilised (*Leptocheirus pilosus*, *Gammarus locusta*, *G. oceanicus*, *G. salinus*), 2 liiki kakandilised (*Idothea baltica*, *I. viridis*), 2 liiki müsiidid (*Praunus flexuosus*, *P. inermis*), 2 liiki merilestlased (*Halacarus basteri*, *Copidognathus oculatus*), 1 liik vääneljalaline vähk *Balanus improvisus*, 1 liik tigu *Hydrobia ventrosa* f. *baltica* ja 1 liik karp *Mytilus edulis*. Veidi ida pool kadus väheharjäsuss *Clitellio arenarius*. Ühegi loetletud liigi levikupiir vaatlusajal ei ulatunud ida poole 6‰ samasoolsusjoonest. Lahe lääneosas, soolsusel 4,5–5‰, langesid veel välja kakandiline *Jaera albifrons* ja karp *Cardium lamarcki*. Väheharjäsussi *Paranaïs litoralis*'e leviku idapiiri kulges Pikanina neemelt põiki läbi lahe Haeskani ja ühtis 5‰ samasoolsusjoonega.

Üsna kitsal alal lahe keskosas, umbes Haeska—Metsküla joonel, kus vee soolsus kõikus 3,5–4,5‰ vahel, kadus järsku enamik ülejäänud avara-

Joon. 2. Mere- ja riimveeselgrootute leviku idapiirid Matsalu lahes 1962. a. juulis. 1—15: *Hirschmannia viridis*, *Leptocythere lacertosa*, *Cytherura nigrescens*, *Xestoleberis aurantia*, *Balanus improvisus*, *Praunus flexuosus*, *Praunus inermis*, *Gammarus locusta*, *G. salinus*, *G. oceanicus*, *Leptocheirus pilosus*, *Halacarus basteri*, *Copidognathus oculatus*, *Hydrobia ventrosa* f. *baltica*, *Mytilus edulis*; 16 — *Loxoconcha gauthieri*; 17—18: *Idothea baltica*, *I. viridis*; 19 — *Clitellio arenarius*; 20 — *Jaera albifrons*; 21 — *Cardium lamarcki*; 22—28: *Nereis diversicolor*, *Tubifex costatus*, *Mesidothea entomon*, *Bathyporeia pilosa*, *Corophium volutator*, *Electra* (= *Membranipora*) *crustulenta* var. *baltica*, *Mya arenaria*; 29—30: *Cordylophora caspia*, *Hydrobia ulvae*; 31—32: *Cytherura gibba*, *Neomysis vulgaris*; 33 — *Paranais litoralis*; 34 — *Macoma baltica*; 35 — *Gammarus zaddachi*; 36—38: *Cypridopsis aculeata*, *Cyprideis litoralis*, *Cytheromorpha fuscata*; 39 — *Tanytarsus* gr. *mancus*.

soolastest mere- ja riimveeselgrootutest, nimelt: hüdraloom *Cordylophora caspia*, hulkharijasuss *Nereis diversicolor*, väheharjasuss *Tubifex costatus*, karpvähiline *Cytherura gibba*, müsiid *Neomysis vulgaris*, kakandiline *Mesidothea entomon*, kirpvähilised *Bathyporeia pilosa* ja *Corophium volutator*, sammalloom *Electra crustulenta* var. *baltica*, tigu *Hydrobia ulvae* ja karbid *Mya arenaria* ja *Macoma baltica*. Viimase liigi leviku idapiir langeb seejuures üllatavalt täpselt kokku 4‰ samasoolsusjoonega.

Natuke edasi ida poole, umbes 2‰ soolsusel, kadus kirpvähiline *Gammarus zaddachi*.

Matsalu lahe idaosa on lahe keskosast eraldatud väikeste saarekete (rahude) barjääriga, milles leidub ainult üks ca 1 m sügavune avaram läbikäik. Vee soolsus oli 1962. a. juulis lahe idaosas kõikjal, peale läbikäigu vahetu ümbruse, alla 1‰, jõesuudmete lähikonnas aga ainult 0,2‰.

Lahe idaosa põhjaloomastikus domineeris juba tugevasti magevee-element, kusjuures arvukuselt olid juhtivaks surusääsklaste (*Chironomidae*) vastsed, kaaluliselt — harilik keeristigu (*Bithynia tentaculata*). Avarasoolaseid mereselgrootuid Matsalu lahe idaosast ei leitud. Riimveeloomadest elunesid selle veela kõige läänepoolsemas osas, kus soolsus oli üle 0,5‰, ainult 3 liiki karpvähilisi, nimelt *Cyprideis litoralis*, *Cytheromorpha fuscata* ja *Cypridopsis aculeata*. Siit edasi ida poole, soolsusel 0,5—0,2‰, jäi riimveevormide ainsaks esindajaks surusääsklaste vastne *Tanytarsus* gr. *mancus*.

On huvitav märkida, et Matsalu lahe idaosas puudub ka mageveetigu vesiking (*Theodoxus fluviatilis*), kes lahe lääne- ja keskosas on tavaline. Teda leiti siin üksnes aladel, kus soolsus oli üle 3,5‰. Nähtavasti on antud juhul tegemist vesikinga riimveelise vormiga (*Th. fluviatilis* f. *litoralis* L.), kes magevette ei lähe.

Et vee soolsus Matsalu lahes on eri aastaegadel ja perioodidel tublisti

kõikuv, tuleb siinkohal esitatud mere- ja riimveeselgrootute levikupiire, mis pealegi on fikseeritud ainult ühekordse suvise uurimise põhjal, käsitada kui esialgseid ning ligikaudseid. Edaspidine uurimine peab neid nii täiendama kui ka täpsustama ja dünamiseerima. Paremini saaks seda teha statsionaarsete uurimistöödega.

Mere- ja riimveeselgrootute levikupiiride uurimisel meie rannalahtedes tuleb peale vee soolsuse arvestada ka vee sügavust jt. ökoloogilisi tegureid. Sügavuse silmaspidamine on eriti oluline külmalembeste glatsiaalreliktide leviku seletamisel. Soolsuse pärast võiksid Matsalu lahe lääneosas vabalt elada näit. sellised riimveeloomad nagu relikt-kuulmiksaba (*Mysis relicta*), harilik silinderkärslane (*Halicryptus spinulosus*), tavaline harjaslabalane (*Pontoporeia affinis*) ja karpvähiline *Heterocyprideis sorbyana*. Tegelikult puuduvad kõik need liigid isegi lahe suudmealal ning on madalaveelises Väinameres üldse äärmiselt haruldased.*

Eesti Mereütlöologia Laboratorium

Saabus toimetusse
11. XII 1964

* Materjali täiendaval läbivaatamisel 1965. a. avastati ühes Matsalu lahe suudmealal 1962. a. võetud proovis üks väga noor *Pontoporeia affinis*'e isend.

A. ЯРВЕКЮЛЬГ

О ГРАНИЦАХ РАСПРОСТРАНЕНИЯ МОРСКИХ И СОЛОНОВАТОВОДНЫХ БЕСПОЗВОНОЧНЫХ В БУХТЕ МАТСАЛУ

Резюме

Матсалуская бухта на западном побережье Эстонской ССР, глубоко врезающаяся в сушу, имеет в районе устья соленость более 6‰, а в самой восточной части — ниже 0,5‰. По мере понижения солёности в пределах бухты, наблюдается постепенное исчезновение морских и солоноватоводных видов. На рис. 2 указаны восточные границы обитания морских и солоноватоводных донных беспозвоночных в Матсалуской бухте в июле 1962 г.

Эстонская морская икhtiологическая лаборатория

Поступила в редакцию
11/XII 1964

A. JARVEKULG

ÜBER DIE VERBREITUNGSGRENZEN DER MEERES- UND BRACKWASSERWIRBELLOSEN IN DER MATSALU-BUCHT

Zusammenfassung

Die an der Westküste der Estnischen SSR tief in das Festland eindringende Matsalu-Bucht hat in ihrem Mündungsgebiet einen Salzgehalt höher als 6‰, in ihrem östlichsten Teil jedoch ist ihr Salzgehalt gewöhnlich weniger als 0,5‰. In den Grenzen der genannten Bucht ist, entsprechend der Minderung des Salzgehaltes, eine allmähliche Abnahme der Meeres- und Brackwasserarten festzustellen. In Abb. 2 werden die östlichen Verbreitungsgrenzen der benthischen Meeres- und Brackwasserwirbellosen der Matsalu-Bucht im Juli 1962 angegeben.

Estnisches Laboratorium für Meeresichthyologie

Eingegangen
am 11. Dez. 1964